

Det glemte højdepunkt

Den internationale orientalistkongres i København 1908

AF JAKOB SKOVGAARD-PETERSEN

Alle verdens orientaler samlet til kongres. Det lyder som en mellemøstlig sammensværgelsesteori, men det var ikke desto mindre en fast tilbagevendende begivenhed i præcis hundrede år. I 1873 samledes i Paris repræsentanter for alle orientalistikkens grene til den første store verdenskongres, og de fortsatte med at samle fagfolk fra den lærde verden i Europa og USA hvert tredje år. Efter slutningen af første verdenskrig, hvor orientaler havde bidraget til krigsførelsen på forskellige måder, tog det nok lidt tid at finde sammen igen. Og med fagenes ekspansion og specialisering efter anden verdenskrig forekom formen utidssvarende; for hvilke Indonesiens-forskere ville vove sig ind i den assyriologiske del af kongressen og omvendt? Kongressernes hundredårsjubilæum blev fejret i Paris i 1973, og her erklærede præsidenten for kongressen, professor R. Labat, at de havde overlevet sig selv, og at de store konferencer for de enkelte faggrupper, sinologer, arabister, ægyptologer, var løbet af med prestigen og forskernes interesse (Czeglédy 1974, s. 288).

Men for hundrede år siden var en orientalist-kongres nok værd at deltage i. Kongresserne var opstået i takt med fagenes professionalisering ved de europæiske universiteter, og dengang gav det god mening at holde fagene sammen, for deres dyrkere kendte hverandre og interesserede sig for flere felter. 1830'ernes og 40'ernes første generation af orientalistiske tidsskrifter og de nationale selskaber, der udsendte dem – Royal Asiatic Society, Deutsche morgenländische Gesellschaft, Société Asiatique – dækkede alt orientalsk, fra stenalderen til samtiden. Orientalistikken var i det 19. århundredes anden halvdel i rivende udvikling. Det var ikke små »orkidé-fag«, som skønånder dyrkede for deres egen skyld. De var i centrum for samtidens videnskabelige interesse, der tillagde spørgsmålet om civilisationens oprindelse og udvikling afgørende vægt. I løbet af få årtier havde man tydet hieroglyfferne og kileskriften, og hver ny kongres kunne berette om nye vigtige gennembrud. Det var udviklingens store puslespil, der blev lagt sammen af lærde sprogforskere, som opstillede slægtskabssystemer mellem sprog og kulturer og inddelte dem i faser. At

være vært for en orientalistkongres betød simpelthen, at den lærde verdens blikke i et par uger rettede sig imod den hjemlige forsknings resultater og imod den hjemlige hovedstads attraktioner i byernes og nationernes konkurrence. Mange af orientalerne skrev som korrespondenter til deres hjemlandes aviser, men der var også udenlandske journalister, der blev sendt med for at dække og opsummere de videnskabelige resultater.

Den lange forberedelse

Også København skulle være vært. Universitetet rummede efterhånden lærestole i mange af de centrale asiatiske sprog, besat med dygtige folk, som var internationalt anerkendte inden for deres felter. Og i Vilhelm Thomsen, der havde tydet de oldtyrskiske Orkhon-indskrifter, havde man i hovedstaden et navn, som var kendt ud over sin egen fagkreds.

I 1905 blev den 14. Internationale Orientalistkongres for første gang afholdt i en arabisk by, nemlig Algier, hvor franskmændene for nylig havde åbnet en højere læreanstalt, École d'Algiers, ledet af René Basset. Ved afslutningen af kongressen bragte den lille danske delegation København i forslag som næste kongresby, og det blev vedtaget.

En komité blev nedsat i juni 1906 for at forberede kongressen, og den danske regering lovede finansiel støtte – i første omgang 4000 kr. I komitéen sad de relevante professorer i de orientalske fag, foruden en række anerkendte orientaler uden lærestole, der bl.a. ernærede sig som publicister: Edvard Brandes, Rasmus Besthorn, Vilhelm Grønbech, Christian Sarauw og Johannes Østrup. Endvidere øvrigheds personer som præsidenten for handelskammeret, direktøren for Det kongelige Bibliotek, Københavns borgmester og Sjællands biskop. Og sidst, men ikke mindst, repræsentanter for toppen af hovedstadens industri og finans: H. N. Andersen fra ØK, Isak Glückstadt fra Landmandsbanken, bryggeridirektør Carl Jacobsen og Andreas du Plessis de Richelieu, en præstesøn, der var endt som admiral i Siam, men nu hjemvendt var direktør for DFDS. Den egentlige or-

ganisationskomité var mindre og havde blot syv medlemmer: Turkologen Vilhelm Thomsen som præsident, professor i semitisk filologi Frants Buhl som vicepræsident, og som menige medlemmer professorerne Dines Andersen og Valdemar Schmidt (og fra 1908 også J. C. Jacobsen), samt Johannes Østrup. Kasserer var Isak Glückstadt, og sekretær – og den egentlige arbejdskraft – var sprogforskeren Christian Sarauw (1865-1925), der foruden et større forfatterskab inden for den germanske filologi også havde semitisk filologiske interesser.

I maj 1907 sendte organisationskomitéen sin første indbydelse ud, rettet dels til stater og lærde selskaber, dels til tidligere deltagere i kongresserne, som blev bedt om at melde sig med titler på deres indlæg. Der blev også lavet opslag til ledende orientalistiske tidsskrifter. I den anden invitation fra november samme år havde kongressen fået sin patron i kong Frederik VIII, foruden sin ærespræsident i Kronprins Christian. Tidspunktet var nu endeligt fastlagt til den 14.-20. august, og deltagergebyret fastsat til 18 kr. for deltagere og 9 kr. for medfølgende damer (Congrès 1908a).

Den tredje indbydelse, fra maj 1908, var mere detaljeret og rummede oplysninger om rejseruter og hoteller. Statsbanerne gav en mindre reduktion i prisen, og DFDS hele 50%, med særligt arrangement for de rejsende fra New York. Deltagerbeviser kunne rekvireres fra sekretariatet, men solgtes også i kommission hos de internationalt førende orientalistiske boghandlere: Harrassowitz i Leipzig, Leroux i Paris, Brill i Leiden og Probsthain i London (Congrès 1908b). Der var på dette tidspunkt kommet en del tilmeldinger, men ikke noget helt tilfredsstillende antal. Endnu fem dage før kongressens begyndelse havde blot 355 orientaler og 105 damer løst adgangsbillet (Sarauw 1908a). Det endte dog noget større: I alt 583 meldte sig til kongressen, men af disse dukkede 93 aldrig op, heriblandt en række ret vigtige navne fra fx England og Italien (Actes 1909). Den langt største delegation – større end den hjemlige danske – var den tyske med 135 deltagere. Men man kunne heller ikke klage over 23 fremmødte fra USA.

I en længere præsentation af »Orientalismen og dens Dyrkere« i tidsskriftet *Det ny Aarhundrede* fastslog orientalisten Arthur Christensen, at faget i dag var i rivende udvikling. Elegant flettede han sine københavnske kolleger ind i sin status over fagets forskellige grene. Men artiklen havde en anden pointe, nemlig at Orienten selv var i bevægelse, og at fagene bevægede

sig med den. Det bedste bevis var den opsigtsvækkende sejr, som Japan havde opnået over det mægtige Rusland i 1905, og som siden da havde sat Kina, Indien, Iran og Ægypten i bevægelse:

Saaledes rykker ogsaa den islamitiske Orient os Dag for Dag nærmere ind paa Livet. Der findes ikke den evropæiske Avis, som ikke daglig bringer Telegrammer fra Konstantinopel eller Teheran, Kairo eller Tanger. Evropas venskabelige og fjendtlige Berøring med Islam forøges bestandig ... Medens man tidligere navnlig søgte Underholdningsstof i den arabisk-persisk-tyrkske Litteratur, har Interessen i vore Dage mere vendt sig til andre Felter. Man stræber nu først og fremmest at trænge ind i de islamitiske Folks religiøse, nationale og kulturelle Egenart, at studere deres Livsopfattelse, kort sagt at lære at kende og forstaa dem fuldtud. Mere og mere søger de Lærde bort fra Studerekamret, ind til selve de Folk, som de vil studere, for personlig at leve sig ind i deres Forhold. Allerede for henvend et halvt Aarhundrede siden vandrede den endnu levende og virkende ungarske Orientalist, Vámbéry, forklædt som Dervisch gennem Persien og Centralasien. Den hollandske Professor Snouck Hurgronje besøgte, forklædt som muhammedansk Skriftkyndig, det hellige Mekka og gav efter Selvsyn en fortræffelig Beskrivelse af denne by (Christensen 1908, s. 808f).

Vámbéry og Snouck Hurgronje var to af de skikkelser, som komitéen havde håbet på at se, og Hurgronje havde da også meldt sig i første omgang, men valgte i stedet – tro mod Arthur Christensens karakteristik – at drage til Istanbul og være til stede under det ungtyrkske kup. Orientalismen var i disse år ved at blive stærkt nutidsorienteret og præget af dialog med den muslimske verden. Det var også Arthur Christensens afsluttende håb for orientalist-kongressen:

Paa den sidste Kongres i Algier var naturligvis særlig den muhammedanske Orient talrigt repræsenteret, og arabisktalende Orientalister havde rig Lejlighed til personlig Meningsudveksling med deres islamitiske Studiefæller. Der vil jo nok blive færre Fest-Burnusser til at live op i den sortkjolede Ensformighed her i vort fjærne, kølige Norden, men Asiens og Afrikas Intelligens vil sikkert ikke helt svigte os (Christensen 1908, s. 811).

Den store orientalistkongres

Den 15. internationale orientalistkongres åbnedes fredag den 14. august 1908 klokken 10 i Københavns Universitets Festsal, i overværelse af kronprins Christian, prins Valdemar og den græske prins Georg. I sin åbningstale nævnte Kronprins Christian den lange danske berøring med og interesse for Orienten. Herefter valgte man præsidenten (Vilhelm Thomsen) og vicepræsidenterne (Frants Buhl og Dines Andersen), sekretærerne og publikationsudvalget.

Den næste uge var deltagerne så fordelt og sysselsat i deres respektive sektioner: Lingvistik, ariske sprog og arkæologi, Fjernøsten, semitiske sprog, Ægypten og Afrika, Grækenland og Orientens etnografi. Hver sektion havde en dansk organisator, men fik en eller flere udenlandske præsidenter.

Der var dog også storslåede fællesarrangementer. På åbningsaftenen var alle deltagerne inviteret til en overdådig reception i det nye rådhus. Lørdag eftermiddag blev deltagerne vist rundt i »Det nye Glyptotek«, der var åbnet tre år forinden, og brygger Carl Jacobsen bød velkommen og serverede champagne og sandwiches. Søndagen var viet til en udflugt til Helsingør:

Efter at have besøgt Kronborg førtes Kongressisterne i Vogne til Marienlyst, hvor de med en fortræffelig Appetit tog fat paa den splendide Dejeuner. Mange blev paa Marienlyst for at høre paa Aftenens Koncert. De øvrige førtes ved Halvfemtiden med Ekstratog tilbage til Kjøbenhavn. Komitéen indlagde sig megen Ære ved det udmærkede Arrangement (*Berlingske Morgenavis* 18/8 1908, s. 2).

Om mandagen besøgte kongresdeltagerne Nationalmuseet, hvor hr. August Petersen spillede i luren. Senere samme dag var der et fællesmøde i universitetet, som også kongen deltog i, hvor medlemmer af den præjisiske ekspedition til kinesisk Turkestan fremlagde ekspeditionens resultater og viste lysbilleder. Og om aftenen var der reception i Yachtklubben på Lange-linje.

Tirsdag inviterede kongen udvalgte deltagere til middag på Amalienborg, og onsdag var et mindre antal til middag hos kronprinsen på Sorgenfri. Endelig var der torsdag den store afsluttende middag i Odd Fellow-Palæet. Gennem hele ugen færdedes kongressens deltagere - let genkendelige med kongressens emblem, en sfinx på baggrund af en pyramide, ind-

rammet af en strålende sol - rundt i byens gader, og de kom gratis med sporvognene og i Tivoli (*Berlingske Aftenavis*, 4/8 1908, s. 2). Jo, det var vel nok et højdepunkt for dansk orientalistik.

Den semitiske sektion

Den største sektion af dem alle var den semitiske, og det må blive den, der nøjere skal gennemgås her. Den var opdelt i tre underafdelinger:

Aramæisk, hebraisk, fønikisk og etiopisk
- organisator: Frants Buhl.

Assyrisk - organisator: Valdemar Schmidt.

Islam - organisator: Johannes Østrup.

De første to smeltede dog noget sammen, da assyriologien ikke mindst blev dyrket ud fra gammeltestamentlige interesser. Her blev der holdt et foredrag, som vakte heftig debat og også i senere avisreferater stod som det mest kontroversielle på kongressen. Det handlede om »Die Grenzen von Palästina und die Rasse der Galliläer« og søgte at demonstrere, at gallilæerne - og dermed også Jesus - var ariere (*Orientalische Literatur-Zeitung*, september 1908, s. 436; *Berlingske Aftenavis* 21/8 1908, s. 1). Foredragsholderen var Paul Haupt, en tysk professor i assyriologi ved Johns Hopkins University, som seksten år forinden havde foreslået at lade de hundredtusinder af jøder, der flygtede fra pogromerne i Rusland, bosætte sig i Mesopotamien, så de ikke kom til USA og desuden gav anledning til assyriologiske ekspeditioner til landet (Cooper 1992). Et andet foredrag, der gav anledning til debat, var F. Kuglers tese om betydningen af tallet 9 i religiøse indskrifter. Der var et større program om Det Gamle Testamente og jødedommen, domineret af rabbinere, heriblandt naturligvis David Simonsen fra København.

Vi vil imidlertid kigge nærmere på den sidste underafdeling, om islam. Organisator var her Johannes Østrup, men som præsidenter valgte man professor Edward G. Browne fra Cambridge og Ignaz Goldziher fra Budapest. Disse var naturlige valg og repræsenterede en nyere generation; hidtil havde det været den hollandske orientalist De Goeje, men han var død og måtte melde afbud. Den meget gamle professor fra Strassbourg Theodor Nöldeke havde ganske vist tilmeldt sig og havde vel været et oplagt valg som De Goejes efterfølger. Men Nöldeke, som netop det år udsendte andenudgaven af sin *Geschichte des Korans* fra 1860, havde imidlertid måttet melde afbud. Edward

G. Browne var på dette tidspunkt bare 46 år og godt i gang med publikationen af sit firebindsværk *Literary History of Persia* (1902-1926); netop i 1908 var han dog formentlig mere optaget af at følge med i den konstitutionelle revolution, hvorom han skrev sit vigtigste samtidsværk *The Persian Revolution of 1905-1909*. Den ti år ældre Goldziher var i 1908 fagets førende repræsentant. Alligevel havde han først tre år forinden fået et professorat i Budapest, på grund af en uvilje imod at ansætte jøder. For ham var kongresserne en kærkommen lejlighed til at modtage den anerkendelse, han savnede i sin hjemby, inklusive dens jødiske menighed (Skovgaard-Petersen 2001, s. 15f). Goldziher skriver i sin dagbog om kongressen:

Auch die Kopenhagener selbst kamen mir mit Achtung entgegen. Der Präsident des Kongresses Thomsen erwies mich alle Zuvorkommenheit. Frants Buhl lud mich mit einer auserlesenen Gesellschaft zu Tische und zeichnete mich in jeder Weise aus. Dem Vorschlag dieser Herren hatte ich es wohl zu danken, dass ich am 18. August zur Hoftafel geladen war ... Widerwärtig war mir während dieses Kongresses die Rabbiner-Invasion, die sich hier mehr denn je anderswo breit machte und einen merkwürdigen Akt von Koscher-Separatismus beim grossen Bankett celebrierte (Goldziher 1978, s. 261).¹

Den første dags arbejde i sektionen blev domineret af den libanesiske delegation, de to jesuitiske patere Henri Lammens og Louis Cheikho, som, så vidt jeg kan se, her kom til deres første orientalistkongres. Mens Cheikho præsenterede forskellige nye arabiske publikationer fra Beirut, gav Lammens en gennemgang af det umayyadiske palads Mshatta (Lammens 1910). Dette var et led i hans store og banebrydende arbejde om umayyadedynastiet, som udkom samme år. Ellers var den væsentligste begivenhed forlaget E. J. Brills repræsentant Peltenburgs præsentation af det første lille hefte af *Encyclopedia of Islam*, islamstudiernes største resultat overhovedet, som siden 2007 nu udkommer i sin tredje udgave. *Encyclopedia of Islam* er i det

væsentlige et produkt af beslutninger taget på de internationale orientalistkongresser og peger dermed på en af deres største berettigelser, nemlig som fora for kollektive videnskabelige beslutninger: Udgivelsen blev foreslået af William Robertson Smith ved orientalistkongressen i London 1892, og arbejdet blev sat i værk ved den følgende kongres i Geneve 1894. De første to hefter, som blev præsenteret i København, blev i øvrigt kritiseret for mangelfulde oversættelser fra tysk til engelsk og fransk (van Donzel 1991).

Også den følgende morgen stod i projekternes tegn. Professoren i Leipzig, August Fischer, forelagde her sin plan om en tidssvarende ordbog for det ældre arabiske (Actes 1909, s. 68 og 70). Den blev godt modtaget, og en komité blev nedsat til at påbegynde arbejdet og organisere finansieringen. Første verdenskrig satte dog en stopper for projektet, og da Fischer i 1930'erne søgte at genoplive det med det nye ægyptiske Arabiske Akademis hjælp, led det igen skibbrud med udbruddet af anden verdenskrig (Fück 1950, s. 8). Samme eftermiddag diskuterede man en række andre indlæg, hvoriblandt man bemærker den unge franske orientalist Louis Massignons første fremtræden med »de dødes vandring fra gravplads til gravplads og fra sekt til sekt i Bagdad« (Massignon 1908). Eftermiddagen blev samtidig et farvel til den netop afdøde eminente jødiske orientalist Hartwig Derenbourg, hvis indlæg om Yemen blev læst højt af præsidenten for det jødiske forskningssamfund i Paris, Moses Schwab.

Mandag morgen begyndte med det eneste muslimske bidrag til sektionen om islam, tuneseren Abdul Wahabs »Études tunisiennes«. Herpå fulgte Goldzihers eget indlæg, »Neuplatonische und gnostische Elemente im Hadith«, som vakte stort bifald. Dette indlæg må ses som en forlængelse af hans *Muhammedanische Studien* fra 1889, hvori han påviste senere indflydelser på de store autoriserede samlinger af Hadith, der ifølge den muslimske tradition ellers er ordrette gengivelser af udtalelser af profeten Muhammed. I den københavnske forelæsning diskuterer Goldziher imidlertid primært senere overleveret Hadithmateriale hos muslimske mystikere (sufier) og filosoffer (Goldziher 1908). Samme morgen præsenterede den enlige svenske deltager i sektionen, universitetsbibliotekar K. V. Zetterstéen fra Uppsala, det nye svenske orientalistiske tidsskrift *Le monde oriental: archives pour l'histoire et l'ethnographie, les langues et littératures, religions et traditions de l'Europe orientale et de l'Asie*.

Tirsdag var en kort dag, hvis vigtigste program punkt var den amerikanske professor Israel Friedlän-

1. Også københavnerne selv kom mig i møde med agtelse. Kongressens præsident Thomsen viste mig enhver forekommenhed. Frants Buhl bød mig til bords med et udsøgt selskab og udmærkede mig på enhver måde. Det var vel disse herrers forslag, jeg havde at takke for, at jeg den 18. blev budt til hofmiddag ... Ubehagelig var mig under denne kongres rabbiner-invasionen, som her mere end noget andet sted gjorde sig bred og ved den store banket celebrerede en mærkværdig form for Koscher-separatisme'.

ders bidrag om »Der Prophet al-Chadir und der Alexanderroman«, der placerede den muslimske tro på en art personificeret forsyn, kaldet al-Khidr, som et levn fra en hellenistisk fortælletradition. Interessen for legender og folketro er et gennemgående tema i tidens islamforskning, ligesom i øvrigt religions- og kulturforskning generelt. Her er det også, vi finder det eneste danske bidrag, som jeg ikke ved hvad handler om; kongressens akter meddeler alene, at »M. Besthorn fait une communication sur l'anonyme de Copenhague« (Actes 1909, s. 70).

Sessionens sidste dag, onsdag, bød atter på et foredrag af Henri Lammens, denne gang om »triumviratet Abu Bakr, Umar og Abu Ubaida«, altså en fortolkning af rivaliseringerne efter profetens død i en ramme hentet fra den romerske historieskrivning. Her præsenterede Lammens også første del af sin umayyadebog, ligesom en nyudgave af de Sacys hundrede år gamle grammatik blev forelagt, og svejtseren Max van Berchem fremlagde sin serie *Corpus Inscriptionum Arabicarum* (Actes 1909, s. 71). Dagens hovednummer ifølge referaterne var dog utvivlsomt baron Max von Oppenheims lysbilledforedrag om »Neue Inschriften und Ergebnisse einer Reise durch Syrien, Mesopotamien und Kleinasien«, hvor han søgte at påvise forbindelser mellem nogle hulemalerier, han havde fundet i Sueb Sar, og den babyloniske og hittitiske mytologi (*Orientalische Literaturzeitung* 1908, 9, s. 437). Disse fund havde han allerede gjort i 1899, men han var siden blevet kejserlig legationsråd i Cairo og havde i en årrække også beskæftiget sig med Tysklands muligheder i området (Caskel 1951). Von Oppenheim var en af de officielle repræsentanter for den kejserlige tyske stat på konferencen. I 1909 tog han sin afsked og ledede en større arkæologisk ekspedition til Tell Halaf i Mesopotamien. Alligevel fik han i de følgende år en betydelig indflydelse i udenrigsministeriet i Wilhelmstrasse. Her var han manden bag den såkaldte »Islampolitik«, der gik ud på at placere Tyskland ikke bare som allieret med sultanen i Konstantinopel, men som »ven af 300 millioner muhammedanere«, som Kaiser Wilhelm havde udtrykt det ved Saladins grav i Damaskus - i det håb, at hvis det skulle komme til en større europæisk krig, ville Tyskland være i stand til at mobilisere muslimerne i verden imod deres europæiske herrer, fx i Indien mod England, i Nordafrika mod Frankrig og i Kaukasus mod Rusland. Da den store europæiske krig faktisk kom seks år senere, var flere af de tilstedeværende orientaler involveret i propaganda af denne art.

Kongressens afslutning

Fredag den 20. august sluttede den store orientalistkongres. Om formiddagen var man forsamlet i universitetets festsal og hørte beretningerne fra de enkelte sektioner om planlagte arbejder, her særligt den arabiske sektionens planer om en ny ordbog for det ældre arabiske. Den græske delegation bragte Athen i forslag til den næste kongres, og det blev vedtaget. René Basset overrakte de publicerede arbejder fra kongressen i Algeriet, men i København havde den nedsatte publikationskomité besluttet, at kun en fortegnelse over deltagerne og foredragene skulle publiceres, ikke foredragene selv. Det var den danske organisationskomité meget om at gøre at få understreget, at grunden til, at man ikke ville publicere bidragene i deres helhed, ikke var økonomisk (Sarauw 1908b). Der er ikke angivet nogen anden grund, men det er troligt, at man anså det for mere formålstjenligt at få folk til at publicere i de relevante fagtidsskrifter. Hovedtalen, som opsummerede kongressen, blev holdt af den tyske gesandt i Marokko, von Rosen, som sluttede med at takke kongen og arrangørerne og udtrykke det ønske, at

Videnskaben i Danmark altid maatte være saa fuldt paa Højde med sin Tid og altid besidde saa fremragende Dygtigheder, som Tilfældet var nu, ligesom han haabede, at kommende Herskerhuse stedse vilde bevare en lignende Interesse for Videnskaben som det, der nu regerede her i Landet (*Dagbladet* 21/8 1908, s. 2).

Festmiddagen i Odd Fellow-Palæet var præget af lignende ros, smiger og takketal, dog først påbegyndt »ved den femte Ret, der bestod af meget anerkjendelsesværdige Cametons rôtis med tilhørende St. Marciaux sec,« da Professor Thomsen tog ordet og takkede kongen (*Dagbladet* 21/8 1908, s. 2).

Den danske presse var gennemgående begejstret for arrangementet, som den følte havde præsenteret København og Danmark på sit ypperste. Mest kritisk var en artikel i *Dagbladet*, underskrevet R.B., formentlig orientlisten Rasmus Besthorn, som særligt fandt, at arrangementet i Yachtklubben var »fuldstændigt mislykket«, fordi der ingen egentlig sammenkomst var, hvorfor de fremmødte orientaler havde skyndt sig ned i restaurationen eller ud på Langelinje:

Saaledes var Situationen de første tre Timer, om den senere er blevet bedre, maa Allah og hans Prophet vide. Men sikkert er det, at Komiteen ikke synes at have Interesse eller Forståelse for

sine Opgaver som Vært, og det maa meget befrygtes, at de fremmede Orientalister vil forlade København med det Indtryk, at Danskerne er meget ugæstfrie – hvad de dog egentlig ikke er (*Dagbladet*, 18/8 1908, s. 2).

Jeg er ikke faldet over lignende kritiske udtalelser i den udenlandske presse. *Berlingske Aften* bragte med tilfredshed den tyske sanskritist Arthur Pfangsts anmeldelse af kongressen i *Frankfurter Zeitung*, hvor København blev kaldt »Kongresstaden par excellence« og kongressen blev beskrevet som helt særligt vellykket. Han sluttede med de varmende ord:

Lokalkomiteén havde gjort alt for at gøre Opholdet behageligt for Kongressen. Glanspunktet var Modtagelsen i Raadhuset, hvor selve den herlige Bygning vakte almindelig Forbavselse. København har vist sig for Orientalisterne som det, den er: en herlig By med en gammel Kultur, beboet af fortræffelige Mennesker, der, som de Danske overhovedet, har naaet en beundringsværdig Højde i Civilisation (*Berlingske Aften* 24/8 1908, s. 1).

Det amerikanske tidsskrift *The Nation* fremhævede især de imponerende resultater fra den tyske ekspedition til kinesisk Turkestan, hvor et hidtil ukendt arisk sprog, tocharisk, var blevet opdaget. Det sluttede med at fastslå, at

Behovet for et fælles sprog ved internationale forskerforsamlinger følte vel nok mere presserende end nogensinde tidligere. Det officielle sprog var fransk, men ud over de officielle meddelelser hørte man hovedsageligt tysk, og endog nogle af dem, der havde anmeldt deres foredrag på engelsk, holdt dem på tysk. Det synes nu, som om tysk med tiden vil blive det fælles mødested i de lærdes forsamlinger (*The Nation*, 10/9 1908, årgang 87, nr. 2254, NY, s. 230f).

Det glemte højdepunkt

Den internationale orientalistkongres er et naturligt højdepunkt i dansk orientalistiks historie, da det er den eneste gang, København har været vært for verdens førende orientaler inden for mange fag. Når den alligevel må kaldes et glemt højdepunkt, skyldes det, at den aldrig har været behandlet på mere end et par linjer. Det gælder næsten alle orientalistkongresserne, til trods for de senere årtiers store interesse for orientalismen og orientalistikkens historie, men sær-

ligt denne, og det skyldes nok især kildesituationen. For det første valgte man, i modsætning til tidligere kongresser, at nøjes med efterfølgende at publicere et lille bind med program og deltagere, men uden selve bidragene. For det andet udbrød der en avisstrejke i København netop i den uge, hvor kongressen fandt sted. For det tredje var kongressens resultater øjensynligt ikke opsigtsvækkende nok til at sætte sig større spor i den udenlandske presse. Og for det fjerde synes de heller ikke at have sat sig store spor i arrangørernes indbyrdes korrespondancer; jeg har i hvert fald ikke kunnet finde ret meget stof. Det Kongelige Bibliotek opbevarer en del korrespondance mellem de deltagende danske professorer og har naturligvis også kongressens udgivne akter. Desuden rummer det i håndskriftsamlingen en mappe med korrespondancen med deltagerne, samt med danske hoteller, jernbaner mv. Carlsbergfondets arkiv rummer de forskellige invitationer. Og Københavns Universitets arkiv, som ligger i Rigsarkivet, rummer sparsomme oplysninger om lokaletildelinger mv. Sammenlignet med orientalistkongressen i Stockholm og Kristiania tyve år forinden var København trods alt en mere begrænset begivenhed. For mange af deltagerne var orientalistkongressen en stor oplevelse, og som flere af aviserne gør opmærksom på, var det ikke mindst lejligheden til at møde de fagfæller, man kendte i forvejen, dem, man havde læst bøger af, og dem, man skulle lægge mærke til i fremtiden, der var den helt forståelige drivkraft for mange. Men som vi har set i den semitiske sektion, var der også generelt i 1908 en udpræget fornemmelse og sans for forskningens kollektive karakter: Man søsatte fælles projekter, som man holdt hinanden underrettet om, og det var vigtigt at følge indlæg og planer til dørs. Orientalistikken var endnu af en størrelse, hvor den enkelte kunne føle sig som en værdifuld og skattet komponent i et stort og vigtigt maskineri.

Arthur Christensen havde endt sin foromtale af kongressen med at ytre håb om, at orientalerne også ville indfinde sig til denne kongres. Det blev så godt som ikke tilfældet – igen modsat Stockholm. Tværtimod bestod delegationerne fra Libanon, Ægypten, Indien og Algeriet alene af orientaler, endda af den type, der virkede inden for mission og kolonial administration. *Berlingske Aften* skrev:

Af indfødte Orientalere findes der denne Gang kun faa: to fezprydede Tunesiere, en Kineser og en Japaner, en Hindu og en Dr. fra Ceylon, hvis i vekslende brogede Silkedragter klædte Hustru,

en karakteristisk indisk Type, vækker almindelig Opmærksomhed (*Berlingske Aften* 18/8 1908, s. 1).

Denne orientalske udeblivelse er ganske bemærkelsesværdig. Ikke mindst, fordi Arthur Christensen havde ret i, at videnskaben selv var i kraftig fremvækst rundt omkring i Asiens og Nordafrikas største byer. 1908 er netop året for oprettelsen af det første moderne universitet i Cairo, men hverken akademikere eller officielle repræsentanter havde fundet vej op til København. Muligvis fordi Ægypten i 1908 stod på den anden ende ved nationalistførelsen Mustafa Kamels død. Dette gjaldt endnu mere de andre mellemøstlige lande: I Det Osmanniske Rige havde Sultan Abd al-Hamid II i slutningen af juni været nødsaget til at genindføre den forfatning, han selv havde sat ud af kraft 30 år forinden, og efteråret 1908 blev præget af det ungtyrkiske kup, der året efter førte til hans de-tronisering. Også i Persien rasede kampen om den konstitutionelle revolution, og Frankrig var gået ind i Oudja og Casablanca i Marokko for at beskytte sine interesser efter antieuropæiske overfald. 1908 er et højdepunkt i en længere konstitutionalistisk og nationalistisk gæring mange steder. Året var også scene for andre udviklinger af langvarig social betydning, fx åbningen af den berømte Hijaz-bane fra Damaskus til Medina, der fandt sted ugen efter kongressen, og som fik antallet af årlige pilgrimme til Mekka til at svulme til helt nye højder.

Disse udviklinger var, som Arthur Christensen siger, ikke gået hen over hovedet på orientalistikken. Von Rosen og von Oppenheim er eksempler på en ny generation af forsker-politikere i Tyskland, og med på kongressen var flere af de brillante orientaler, som kom til at tegne denne nye tendens i forskningen. Til dem hører Carl Heinrich Becker, der netop havde overtaget en nyoprettet lærestol i orientalske civilisationer ved det i 1907 grundlagte Kolonialinstitut i Hamburg, og som i 1910 oprettede tidsskriftet *Der Islam*. Og Martin Hartmann, tidligere dragoman (tyrkisk tolk) og nu lærer i moderne tyrkisk og arabisk i Berlin, som netop i 1908 udsendte *Die arabische Frage*, den første bog, der tager arabisk nationalisme alvorligt, ja identificerer sig med den. Sammen med Georg Kampffmeyer (som også var til stede i København) grundlagde Hartmann i 1910 et selskab til studiet af den moderne islamiske verden i Berlin, og fra 1913 udsendte de sammen tidsskriftet *Die Welt des Islams*. Dette var for så vidt en efterligning af det franske *Revue du Monde Musulman*, som var begyndt at udkomme i 1906

og alene havde politiske, sociale og intellektuelle rørelser i den muslimske verden som tema. Netop i disse år tog en del af orientalistikken en udpræget sociologisk og politisk drejning, i alt fald i studiet af islam. København 1908 fandt sted midt i disse udviklinger. Men selv om disse store skikkelser var til stede, kom de ikke med indlæg. Ikke et eneste indlæg i sektionen om det semitiske drejede sig om de enorme omvæltninger, som Arthur Christensen ellers havde indviet læserne af *Det ny Aarhundrede* i. Og ikke i et eneste af referaterne af debatterne er det nævnt, at man diskuterede sommerens store udviklinger i Konstantinopel, Kairo eller andetsteds. Var det, fordi det var vanskeligt at snakke Marokko, når både franskmændene og tyskerne var talrigt til stede? Og vanskeligt at tale om Persien med både briter og russere repræsenteret? Var der tale om en bevidst politik fra arrangørernes side? Eller var der så store dele af den traditionelle orientalistik, som vendte sig imod presset fra den aktuelle verden, at det lykkedes dem at lukke den ude? I hvert fald kom der til at ske det, at også de fremtidige kongresser kun i ringe omfang tog de aktuelle begivenheder op til debat. Den nutidsorienterede orientalistik kom op mod første verdenskrig – og særligt efter italienernes og franskmændenes invasioner i Tripolitani- en og Marokko – til at begrænse sig til nationale of-fentligheder, mens den ældre orientalistik fik lov til at være international. Måske endnu en grund til, at et højdepunkt som orientalistkongressen i København kunne gå hen og blive glemt.

Note

Dette bidrag vil også blive publiceret i en antologi om de nærorientalske studiers historie i Danmark, redigeret af Johan Herman Rump.

Litteratur

- Actes 1909: *Actes du quinzième congrès international des orientalistes, session de Copenhague 1908*. København.
- Caskel 1951: Werner Caskel: »Max Freiherr von Oppenheim«, i: *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 101, s. 1-8.
- Christensen 1908: Arthur Christensen: »Orientalismen og dens Dyrkere«, i: *Det ny Aarhundrede* 5.11, s. 802-811.
- Congrès 1908a: *Congrès International des Orientalistes, 15eme section, Copenhague, août 1908, 1ere et 2eme invitation*. Carlsbergfondets arkiv.
- Congrès 1908b: *Congrès International des Orientalistes, 15eme section, Copenhague, août 1908, 3eme invitation*. Carlsbergfondets arkiv.

- Cooper 1992: Jerrold S. Cooper: »From Mosul to Manila. Early Approaches to Funding Ancient Near Eastern Research in the United States«, i: *Culture and History* 11, s. 133-161.
- Czeglédý 1974: K. Czeglédý: »The XXIXth International Congress of Orientalists«, i: *Acta Orientalia*. Budapest, 28, s. 288-290.
- van Donzel 1991: E. J. van Donzel: »Encyclopedia of Islam, first edition«, i: *Encyclopedia of Islam* VI, s. 908f.
- Fück 1950: J. C. Fück: »August Fischer 1865-1949«, i: *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 100, s. 1-18.
- Goldziher 1908: Ignaz Goldziher: »Neuplatonische und gnostische Elemente im Hadith«, i: *Zeitschrift für Assyriologie und verwandte Gebiete* 22, s. 317-344. Optrøkt i Goldziher: *Gesammelte Schriften*, bd. 5, s. 107-134.
- Goldziher 1978: Ignaz Goldziher: *Tagebuch*. Udgivet af Alexander Scheiber. Leiden.
- Lammens 1910: Henri Lammens: »La Badia et la Hira sous les Omaiyyades. Un mot à propos de Msatta«, i: *Mélanges de l'Université St.-Joseph* 4, s. 91-112.
- Massignon 1908: Louis Massignon: »Les saints musulmans enterrés à Bagdad«, i: *Revue de l'Histoire des Religions* 58, s. 329-338.
- Sarauw 1908a: Christian Sarauw: Brev til Vilhelm Thomsen af 9/8 1908. Det Kongelige Bibliotek, NkS 4291.
- Sarauw 1908b: Christian Sarauw: Brev til Johan Ludvig Heiberg af 8/9 1908. Det Kongelige Bibliotek, NkS 4417.
- Skovgaard-Petersen 2001: Jakob Skovgaard-Petersen: »Den jødiske shaykh«, i: *Udsyn* 16.1, s. 12-18.